

HARMINC ÉVE A KÖZÖS ÚTON – A VISEGRÁDI NÉGYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK POLITIKAI FEJLŐDÉSI ÍVE A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Thirty years on the common route – the political development of
the cooperation of the Visegrad Four from the beginning to
these days

Szakálné Szabó Zita¹

Absztrakt: 30 évvel ezelőtt, 1991. február 15. napján írta alá a Visegrádi Nyilatkozat Lengyelország és Csehszlovákia elnöke, valamint Magyarország miniszterelnöke azzal a céllal, hogy az európai integráció felé vezető úton együttműködjön a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és a Magyar Köztársaság. Az államiság szuverenitása, demokrácia és szabadság, parlamentáris demokrácia kiépítése, az emberi jogok tiszteletben tartása, piacgazdaság létrehozása, európai politikai, gazdasági, biztonsági és jogalkotási rendszerbe való becsatlakozása megfelelő politikai keretek között megteremtette a lehetőséget arra, hogy a lengyel-csehszlovák-magyar együttműködések szélesebb körben, a jószomszédi viszonyon túl is közös célokat fogalmazzon meg és vigyen véghez.

Kulcsszavak: V4, Visegrádi Négyek, Közép-Európa, 30. évforduló

Abstract: Thirty years ago, on 15 February 1991, the Visegrad Declaration was signed by the Presidents of Poland and Czechoslovakia and the Prime Minister of Hungary with the aim of cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic and the Republic of Hungary on the road to European integration. The sovereignty of statehood, democracy and

¹ Szakálné Szabó Zita, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktoranduszhallgató. A szerző aljegyzőként dolgozik, európai és nemzetközi igazgatás MSc, valamint okleveles közgazdász, vezetés és szervezés szakon MSc végzettséggel rendelkezik. Email címe: szakalneszabozita@gmail.com
A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tárában: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10080892>

freedom, the building of parliamentary democracy, the respect for human rights, the establishment of a market economy, and its integration into the European political, economic, security and legislative system provided the opportunity for wider Polish-Czechoslovak-Hungarian cooperation to formulate and achieve common goals beyond good neighbourly relations.

Keywords: V4, Visegrádi Four, Central Europe, 30th anniversary

BEVEZETÉS

A Visegrádi Csoportot – angol elnevezéssel: *Visegrad Group*, vagy ahogyan szélesebb körben ismert, a Visegrádi Négyek, V4 – alkotta regionális együttműködés Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot és Szlovákiát foglalja magában. Az együttműködés gyökerei egészen a XIV. századig nyúlnak vissza, amikor az 1335-ös hármass királytalálkozó megalapozta a felek közötti együttműködést. Bár az azóta eltelt évszázadok regionális, európai és később globális történelmi fejleményei sok esetben nem kedveztek az együttműködés fenntartásának, fejlesztésének, vitathatatlan, hogy az 1990-es évektől kezdődően pozitív változások következtek be a felek közötti kooperáció tekintetében. Ezeket a változásokat egyaránt erősítették a hasonló történelmi, valamint a Szovjetunió közép-, és kelet-európai befolyási övezetében megélt traumák,² a nyugat-európai országokhoz történő politikai, biztonsági, gazdasági stb. felzárkózási törekvés, illetve a történelmi együttműködés átültetése a modern korba.

A Visegrádi Csoport 30 éves fennállása óta jelentős sikereket könyvelhet el az európai szintű politikában, annak karakteres szereplőjévé fejlődött.³ A folyamat első mérföldköve 1991. február 15., amikor a Visegrádon tartott rendezvényen a részes felek politikai vezetői aláírták az úgynevezett Visegrádi Nyilatkozatot.⁴ A bipoláris világrend felbomlását követő időszakban a felek hitet tettek a demokrácia, a jogállamiság, a piacgazdaság, az emberi jogok, valamint az európai orientáció mellett, ezzel is jelezve a részt vevő országok jövőbeni orientációját, amellyel egyidejűleg fejlődési pályájukat is kijelölték.

² TAKÁCS, 2019. 137.o.

³ MÁRKY, 2018. 54.o.

⁴ VISEGRÁDI NYILATKOZAT, 1991.

A Visegrádi Csoport egy, a napjainkban is folyamatosan alakuló formáció, amely a visegrádi országok történelmi hagyományaira épülő szövetséggel sokan sokféleképpen foglalkoztak, jelentősége, struktúrája és értékei sokak által közkedvelt kutatási téma. A harmincadik évforduló, valamint a 2021/22-es soros magyar elnökség megfelelő lehetőséget kínál arra nézve, hogy betekintést nyerjünk a visegrádi együttműködést alakító államok sikerébe, az impulzusok alakító tényezőibe, a liberális demokrácia jelentőségébe és nem utolsósorban a szövetség mai napig elért hatásaiba. A történeti visszatekintés és összefoglaló hasznos tanulsággal szolgálhat, ami által jobban megismerhetjük a Visegrádi Négyek létrehozásának ideológiáját, sikerességének miertjét. Miután mind a négy ország az Európai Unió tagjává vált, felmerült a kérdés, hogyan tovább. Mit kezdenek a közép-európai együttműködéssel? Mihez kezdenek a Visegrádi Négyek? Szakmai, politikai és médiakörökben erőteljesen megoszlanak a vélemények az együttműködés szerepvállalásával, politikai szinten betöltött szerepével kapcsolatosan, amelyek magában foglalják az együttműködés jelenlegi formájának az erőteljes megkérdőjelezését, vagy éppen szorgalmazzák az abban rejlő, középtávú fejlődési potenciált.

A tanulmány elsősorban arra tesz kísérletet, hogy a Visegrádi Négyek fennállása óta eltelt 30 évet röviden végig kísérelje, bemutassa a tagállamok külpolitikai irányvonalainak összehangolási lehetőségeit és jövőképet vetítsen az elkövetkezőkre, lehetséges kooperációkra és a felmerülő aktuális kérdéskörökre, valamint a magyar soros elnökség prioritási kérdéseire.

I. A VISEGRÁDIÁK TÖRTÉNETE – A HÁRMAS KIRÁLYTALÁLKOZÓTÓL A VISEGRÁDI NÉGYEKIG

„Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, Szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. (...) Mivel Lengyelország királya adófizetője volt a csehek királyának, s mivel Károly, Magyarország királya feleségül bírta a lengyel király nővérét: Magyarország királya, Károly, ötszáz márka legfinomabb aranyat adott neki, hogy megváltsa őt a cseh királynak fizetendő adózástól. Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül bármelyiket vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére sietni. És ezt egymás között nagy eskükötéssel meg is erősítették.”⁵

⁵ THURÓCZY, 1980. 264.o.

Thuróczy János korának történetírója, jogtudósa és szónoka, a Magyarok krónikája című művében érzékletesen mutatta be az 1335-ben Visegrádon megtartott királytalálkozót, a visegrádiak történetének első lényeges momentumát. A találkozó jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a kortárs történetírók minden részt vevő uralkodó országában írott formában megörökítették a három hetes időszak eseményeit. Ahogy az a fenti idézetben is látható a találkozóról készült krónikákban mindhárom fél saját szempontjait emeli ki, így mivel a magyarok szempontjából a találkozó a kereskedelmi előnyökre koncentrált elsősorban, a gazdasági egyezményként nyilvántartott megállapodás is ezt domborítja ki. A cseh és lengyel külpolitika szempontjából a találkozó szintén kiemelkedően fontos volt más aspektusokból is, ebből kifolyólag e két nemzetnek a történetírói foglalkoztak vele többet. A XIV. század zűrzavaros időszakában a cseh-lengyel-magyar kapcsolatok és összeköttetések a közép-európai viszonyoknak nem csak szerves részét képezték, hanem jelentőségük szinte megkerülhetetlenné vált köszönhetően annak, hogy egy koordináltan, előre elképzett koncepció szerint, szövetségben való gondolkodás abban a korban nem volt általánosnak mondható. Az 1335-ös visegrádi találkozót követően az együttműködés majd fél évszázadig hatással volt a három nemzet történelmére, az uralkodók külpolitikájára és kapcsolataira. Károly Róbert magyar király (1308-1342), aki nemcsak megerősítette a királyi hatalmat és rendszeressé tette a kincstári bevételeket, hanem az ország nemzetközi elismertségét is helyreállította, segítve egy versenyképes alternatíva létrehozását a kelet-közép-európai régióban az osztrák herceggel szemben. Továbbá megjegyzendő, hogy Károly Róbert, Luxemburgi János cseh király (1310-1346), valamint Nagy Kázmér lengyel király (1333-1370) hármas királytalálkozójának eredményeként végül megszűnt a Cseh Királyság és a Lengyel Királyság közötti ellenségeskedés és katonai szövetséget alakítottak ki a Német-római Császársággal, valamint az osztrák hercegséggel szemben.⁶ Gazdasági, kereskedelmi és politikai szövetség jött létre, amelyet a Visegrádi Együttműködés újjászületése során az 1990-es évek „új regionalizmusának”⁷

⁶ SÁRINGER, 2018. 23.o.

⁷ Az „új regionalizmus”, vagyis a regionális együttműködések 1990-től megjelenő fajtájának kifejezését Norman D. Palmer vezette be, amelynek elengedhetetlen attribútuma a fejlett és fejlődő országok közötti kapcsolat és kezdettől fogva összekapcsolódott az „interregionalizmus” fogalmával. A globalizáció előrehaladtával új típusú nemzetközi együttműködési formák alakultak ki, a már meglévők pedig olyan irányba fejlődtek, amelyek új mechanizmusok kialakítása érdekében apelláltak a nemzetközi együttműködésre. Az „új

Harminc éve a közös úton – a Visegrádi Négyek együttműködésének politikai fejlődési íve a kezdetektől napjainkig

termékeként is aposztrofálhatunk. A kooperáció létrejöttében és működésében kiemelkedő szerepet játszott a földrajzi-történelmi-kulturális kohézió és a közép-európaiság gondolata, a közepesen fejlett gazdasággal való rendelkezés, ugyanakkor a fejlődés dinamizmusa és a regionális érdekközösség szükségessé tették a három állam további és folyamatos együttműködését a jövőre nézve.

„Ez a három ország évtizedek óta különleges szerepet játszik a szovjet befolyás visszaszorításában. Forradalmakkal, szabadságharcokkal, reformpolitikával.”

Antall József

„Elsőször van a történelemben igazi esélyünk arra, hogy kitöltsük Közép-Európában a Habsburg Birodalom összeomlása után megjelenő nagy politikai vákuumot.”

Václav Havel

„A Visegrádi Csoport kölcsönös külpolitikai célokra, hasonló történelmi tapasztalatokra és földrajzi közelségre épül.”

Lech Wałęsa

1990. novemberében a Visegrádi Hármak összefogásának lehetőségét Antall József, Magyarország miniszterelnöke vetette fel Václav Havel Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság köztársasági elnökének és Lech Wałęsa, a Lengyel Köztársaság elnökének Párizsban a Helsinki-folyamatot felügyelő Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (rövidítve: EBEE) konferencia helyszínén.⁸ Antall ekkor egy háromtagú, triász szövetség létrehozását javasolta, amely elsődleges külpolitikai célként az Európai Közösségekbe/Európai Unióba való integrálódást hangolta volna össze. Elnevezésként a magyar miniszterelnök a Visegrádi Együttműködést javasolta, utalva az 1335 őszen a visegrádi várban létrejött első közép-európai csúcsertekezletre és a három ország hat és fél évszázadra visszanyúló jószomszédi viszonyára tekintettel.

Már az 1990-es években a közép, - és kelet-európai térség demokratikus államainak támogatása kiemelt jelentőséggel bírt az Európa

regionalizmus” a globalizáció kiteljesedésének terméke, amelynek sokszínűségét definíciójának sokrétűsége is tükrözi. ARTNER, 2009.

⁸ A szervezet neve 1994-ben változott meg a ma ismert névre, Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (angol elnevezéssel: *Organization for Security and Co-operation in Europe*, rövidítve: OSCE). Forrás: OSCE (dátum nélkül).

Tanács politikájában.⁹ A három ország közül először 1990. november 6-án Magyarország, majd 1991. február 21-én a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, legvégül pedig 1991. novemberében Lengyelország lett az Európa Tanács teljes jogú tagja. Ezt követően fontos lépés volt az 1991. december 16. és 17. napján mindhárom országnak az Európai Közösségekkel megkötött társulási megállapodása, az úgynevezett Európai Megállapodás.¹⁰ Az Európai Megállapodásokat aláíró országok elsődleges célja a teljes jogú tagság elérése volt, azonban erre a Közösség kötelezettséget nem vállalt.

A Triász törekedett a Nyugat-európai Unióval¹¹, az Európai Közösségekkel és a NATO-val fennálló kapcsolatok fejlesztésére és egyidejűleg elismerték, hogy az együttműködés szorosabbá tételére van szükség. Közösen tett nyilatkozatukban jelentették ki, hogy együttműködésükre a közép- és kelet-európai régió stabilizáló tényezőjeként tekintenek. A gazdasági kapcsolatok fejlesztése, a szabadkereskedelem, a határon átnyúló együttműködések mind hozzájárultak a hosszú távú közös munka kialakításához, valamint az Európai Unióval történő jövőbeli együttműködéshez. Az Európai Közösségek és a Visegrádi Triász kapcsolatát erős egységesítő tendencia jellemezte, ebből kifolyólag a magyar diplomácia irányítói törekvéseket tettek arra nézve, hogy a Triász tagországainak együttműködési gyakorlatát ki kell terjeszteni a gazdasági, politikai és társadalmi élet valamennyi szintjére, rendszeresíteni kell az

⁹ SÁRINGER, 2018. 26.o.

¹⁰ Martonyi János így emlékezett vissza a megállapodás aláírásának körülményeire: „1990 júniusában jártunk Brüsszelben Antall József miniszterelnökkel, és akkor átadtunk egy papírt, amit akkor és ma is úgy neveznek, hogy „non paper” – a mai napig nem értem, hogy mit jelent: egy papír, ami voltaképpen „nem papír”. Ennek a non papernek az elejére rögtön beírtuk azt, hogy Magyarország célja az Európai Közösség teljes jogú tagjává válni. Ezt a mondatot csak reggel véglegesítettük, mert vita alakult ki, hogy beleírjuk vagy sem, esetleg ez még túl korai, de aztán végül is abban maradtunk, hogy beleírjuk – így adta át a miniszterelnökünk a Bizottság elnökének. Érdekes módon, amikor délután Mádl Ferenczel Bangemann biztosnál voltunk, akkor nekünk szegezte a kérdést, hogy miért nem adjuk be a csatlakozási kérelmet. Nagyon meglepődtünk; este összeült egy tanácskozás a miniszterelnökkel, hogy mit csináljunk, végül abban maradtunk – helyesen – hogy nem adjuk most be a csatlakozási kérelmet, mivel pont akkor írtuk le, hogy teljes jogú tagok akarunk lenni. Először megkötjük a társulási megállapodást, és amikor az hatályba lép, akkor adjuk be a csatlakozási kérelmet.” Forrás: BOZÓKY – GRÓSZ – LESTI – PALKÓ, 2016. 281-282.o.

¹¹ Az 1948-as brüsszeli szerződés aláírását követően alakult meg a Nyugati Unió Védelmi Szervezete, amely 1954-től Nyugat-európai Unió néven volt ismert. Az európai védelempolitikát megalapozó szervezet megszüntetését az Európai Unió tíz tagállama által 2010. március 31-én publikált közleménye jelentette be. Forrás: CSIKI, 2010.

Európai Közösségek tagállamai és a Visegrádi Hármak követeinek együttműködését és eszmecseréjét is.¹²

1993-tól, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság két önálló államra való válásától kezdve az együttműködés korábbi jelentőségének fénye megkopni látszott és egy stagnálási szakasz vette kezdetét. Innentől kezdve a visegrádi kooperáció Visegrádi Négyekké alakult és bár látszólag nőtt a tagállamok száma, a korábbi szoros együttműködés fellazult és intenzitása ideiglenesen visszaesett. Az európai integráció köztudottan is kritikus akkori cseh miniszterelnöke, Václav Klaus¹³, aki nem csak az EU megreformálását szolgáló lisszaboni szerződés aláírásnak elodázásával tartotta sakkban az Európai Uniót, hanem aki szerint országa egymagában az integráció élharcosa, jelentős szerepet játszott abban is, hogy Közép-Európa a kontinens gazdasági motorjává vált országa és egyben a V4-ek együttműködését is új kor kapujába kormányozta. *„A vonat olyan gyors és olyan távol van már, hogy talán már nem lehetséges visszafordítani, jóllehet néhányan azt kívánjuk, bárcsak megtehetnénk”*¹⁴ nyilatkozta az egykori cseh államfő 2009-ben a lisszaboni szerződés kapcsán.

Az együttműködés újbóli fellendülésére, újjáéledésére a Visegrádi Négyek miniszterelnökeinek 2016. szeptember 16-ai pozsonyi közös nyilatkozatában tettek kísérletet és kijelentették, hogy *„üdvözljük annak lehetőségét, hogy Bratislavában összegyűlhetünk abból a célból, hogy a visegrádi országok együttműködését teljes történelmi dimenziójában felélesszük. Örömmel nyugtázzuk, hogy a csoport teljes erejével képes fellépni.”*¹⁵ Előbb a Visegrádi Alappal, majd az euroatlanti csatlakozási tárgyalásokkal, az uniós csatlakozásokkal, az EU-n belüli érdekképviseléssel, a schengeni csatlakozással, valamint a közös kül- és biztonságpolitikai célokkal 2004. május 1-től a Visegrádi Négyek tagállamai teljes jogú tagjai lettek az Európai Uniónak, amivel megvalósult a V4-ek prioritizált célkitűzése, az euroatlanti integráció. Innentől kezdve egy fontos

¹² A Visegrádi Négyek politikai kapcsolataik fejlődésén túl érdemes tanulmányozni a részes országok gazdasági fejlődését is az elmúlt 30 évben, amelyhez a teljesség igénye nélkül az alábbi Szerzők munkásságai adhatnak kiindulópontot: SÓREG, 2019., MÁTÉ, 2019.

¹³ Václav Klaus a Cseh Köztársaság második elnöke, egykori cseh miniszterelnök, az egyik legjelentősebb cseh párt, a Demokratikus Polgári Párt alapítója, korábbi elnöke és tiszteletbeli elnöke. 2020-ban megjelent, A szabadság hullámvasútján című könyvét a szabadság, illetve független és demokratikus államszervezés szempontjai vezérlék és mély elkötelezettséget mutat annak irányába, amelyet a nemzeti közössége és annak történelmi hagyományai iránt érez.

¹⁴ BALLAI, 2009.

¹⁵ TORDA, 1999. 239.o.

új célt tűztek ki maguk elé, mégpedig azt, hogy az unió jövőjének aktív formálójává váljanak.

II. A VISEGRÁDI ORSZÁGOK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz hat másik országgal egyidőben. Az 1990-ig jellemzően a szovjet érdekszférához tartozó országok számára a csatlakozás jelentős előrelépést jelentett a nyugat-európai országokhoz történő felzárkózás folyamatában, ugyanis az európai kontinens legerősebb politikai és gazdasági integrációjának részeseivé váltak, egyben – természetesen a politikai, gazdaság, földrajzi és társadalmi realitásokat figyelembe véve – egyenrangú partnerré váltak.

Érdeemes megjegyezni, hogy a Visegrádi Négyek nem az első és nem is egyetlen kooperációs szervezet Európában, hiszen több hasonló, országhatárokon átívelő együttműködés létezik, mint például az Északi Tanács, a Balti államok közgyűlése vagy éppen az Északi-Balti Nyolcak¹⁶ mégis egy sajátos együttműködési formába szerveződött, nemzetközi kooperációs modellként tekinthetünk rá európai viszonylatban.

Közép-európai pólusként is aposztrofálhatnánk a Visegrádi Négyek fennálló intézményét¹⁷, hiszen a hasonló történelmi fejlődési pályával, de közös múlttal bíró kooperáció mára igazi márkanévvé vált a politikai térben, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az együttműködés ellen ható erők is egyre hangosabbak vegyük példaként a migráció kezelése miatti negatív hangokat. A migráció kérdése és a közös álláspont 2015-től jelenik meg a V4-ek közös nyilatkozataiban és az elnökségi programokban, először 2015. június 19-én a V4 szlovák elnökségét lezáró Pozsonyban megtartott találkozó miniszterelnöki közös nyilatkozatában.¹⁸ „A V4-ek migrációs politikájának legismertebb és legtöbbet hangsúlyozott eleme az EU-ra háruló migrációs tehet kötelező elosztásának elvetése a tagállamok közötti szolidaritás alapján.”¹⁹ A migráció elleni

¹⁶ Az Észak-Balti Nyolcak és a Visegrádi Négyek együttműködési elsősorban külpolitikai, EU-belsőpiaci és energetikai érdekeltsgű, formája pedig éves rendszerességgel megrendelkezésre külügyminiszeri találkozó. Jövőjüket tekintve el kell mondani, hogy a két régióknak fenn kell tartania a biztonságpolitikai együttműködést és hozzá kell járulnia a NATO keleti szárnyának további erősödéséhez. MÁRKY, 2018. 63-64. oldal

¹⁷ MÁRKY, 2018. 52-80. oldal

¹⁸ JUHÁSZ, 2018. 24-49. oldal

¹⁹ JUHÁSZ, 2018. 35. oldal

közös fellépést akár a Visegrádi Négyek reneszánszaként is értelmezhetjük, hiszen az nemcsak a regionális együttműködésben hozott érdemi fordulatot, hanem ahhoz is hozzájárult, hogy az addig csak elenyésző befolyással bíró V4-ek a politika formálásában is számon tartott csoporttá váltak.²⁰

Ha kicsit tágabb értelemben nézzük, a Visegrádi Együttműködés egy szellemi, kulturális, egyfajta közép-európai szellemiségnek a politikai és gazdasági együttműködésbe való kiteljesedése, hiszen a tagállamok történelmük során válaszüte elé érkeztek és dönteniük kellett abban, hogy melyik hagyományt, melyik örökséget folytatják tovább. El kellett dönteniük, hogy az elmúlt évtizedek feszültségével, konfliktusaival telített konfrontációs kultúrát folytatják, vagy egy lényegében új együttműködési, kooperációs kultúra kidolgozásán kezdenek el együttesen dolgozni.²¹ A választ már tudjuk, hogy melyik úton haladtak tovább, hiszen a döntés kiemelkedő történelmi jelentőséggel bírt és bír a mai napig. A Visegrádi Együttműködés a felmerülő konfliktusok, fennálló feszültségek enyhítésére alkalmas, amelynek nemcsak elgondolása, hanem az gyakorlati szinten is már többször bebizonyosodott.

Ahogy korábban említésre került, Közép-Európa teljeskörű integrációja az európai civilizáció terébe 2004-ben, az államok Európai Unióhoz történő csatlakozással kezdődött meg igazán. A csatlakozási tárgyalások során azonban a Visegrádi Négyek egysége csak egy tévképzet volt, hiszen minden államnál előtérbe kerültek az országok sajátos érdekei. Először Csehország vált ki a négyes fogatból, mikor is Cyril Svoboda²²

²⁰ GALLAI, 2018.

²¹ MARTONYI, 2017. 14. oldal

²² Cyril Svoboda Csehország Európai Unióhoz való csatlakozásakor hivatalban lévő eurooptimistaként ismert cseh külügyminiszter. Az EU-hoz való csatlakozáskor az uniós csatlakozási dokumentumok aláírása során a Václav Klaus cseh államfő és Cyril Svoboda külügyminiszter között éles vita alakult ki Csehország EU-ba való belépéséről. Míg a kormány eurooptimista, addig az államfő eurorealista álláspontja a csatlakozás előnyei mellett annak kedvezőtlen oldalait is nyilvános vita tárgyává tette. Az államfő 10 éve változatlan álláspontja szerint Csehország számára nincs alternatívája az uniós csatlakozásnak, ugyanakkor Prága így elveszíti szuverenitásának egy részét, amivel szintén számolni kell. A hivatalos álláspont, valamint Svoboda kritikája is, hogy a külpolitikáért a kormány a felelős. Szükséges megjegyezni, hogy a nézetkülönbséget a politikában természetesen, nem mondhatók károsnak, azonban egy ország szempontjából sosem jó, hogyha nemzetközi fórumokon az állam képviselői eltérő véleményeket hangoztatnak. Ez történt Csehország uniós csatlakozási dokumentumainak aláírásakor Athénban. Svoboda ezt követően a 2006-os magyar V4-elnökséget értékelésében már sikeresként könyvelte el a

világossá tette, hogy a csatlakozás során mindenki a saját érdekei szerint kell cselekednie. Ezzel az egység megingása látszott, azonban a 2004. május 1-jei csatlakozással végül az együttműködés mégiscsak elérte az 1990-es évek elején maga elé tűzött célt és az Európai Unió teljes jogú tagjává válhattak, immár közösen, Közép-Európa meghatározó államaiként. Kromerízben 2004. május 12-én megtartott V4 miniszterelnöki csúcstalálkozó eredményeként pedig megszületett az új Deklaráció, amelyben Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország kormányfői együttesen kinyilvánították, hogy az Európai Unión belül is folytatják együttműködésüket és egyben újrafogalmazták a kooperáció tartalmát a jövőre vonatkozóan.

A közép-európai térségnek a XX. század során nem volt alkalma arra, hogy szabad, önszerveződő integrációkat hozzon létre a folyamatosan váltakozó idegen hatalmi dominanciáknak köszönhetően, így a régió országai önálló döntéseket sem hozhattak. A Visegrádi Négyek fennállása azonban kiállta az idők próbáját és az uniós csatlakozással, mint az említésre került, elérte elsődlegesen tűzött célját. A közös múlt, a sok pontban egyező politikai és gazdasági berendezkedés olyan érdek- és értékközösséget teremtett meg, amely saját eszmerendszerrel dolgozik és amit „visegrádi gondolatként” is szoktak emlegetni.²³ Az Európai Unió a Visegrádi Négyek bővítésével nem csak földrajzi kiterjedését növelte exponenciálisan, hanem bekapcsolta a politikai, gazdasági és kulturális vérkeringésbe Közép-Európa térségét. Az Európai Unióhoz való csatlakozással a csatlakozó országok a közös politika alá vetik magukat és az unió által előirányozott cél- és eszmerendszert kezdik el követni, de elmondható, hogy ahogy az uniónak szükséges van a csatlakozó államok támogatására, úgy az államoknak is szükségük van az unió támogatására. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy a 2007 és 2013 között időszak uniós költségvetésének kudarcai után az EU-nak szüksége van a tagállamok támogatására, amely kapcsán a V4-ek összehangolt fellépése a Közép-európai régiót ismét kedvező fényben tüntetheti fel. A csoportosulás célja, hogy folytassa az uniós bővítési politikát egy szorosabb együttműködési kapcsolatot kialakítva a Kelet-európai államokkal is. Mindezek mellett megfigyelhető, hogy az utóbbi időben egyre több a feszültség a V4-ek tagállamai között, Szlovákia az utóbbi időben tartózkodik a migráció kérdésének magyar-lengyel előtérbe

Visegrádi országok együttműködését és a V4-ekre, mint jó márkára utalt a hatékony és eredményes kooperáció tevékenységei végett.

²³ KISS, 2020. 30. oldal

helyezésétől és nem igazán támogatja a V4-ek összehasonlító joggal foglalkozó intézetének felállítását sem Csehországgal egy állásponton állva. De meg kell említenünk a Csehország és Lengyelország a PGE Turów szénbánya működése miatt régóta fennálló vitáját is. A turóvi bánya ügye szembeállítja Varsót és Prágát annak ellenére, hogy ketten korábban az unióval szemben együtt védtek a saját szénbányászati tevékenységüket.

A tanulmány ezen részéből is látszik, hogy az Európa Unióhoz való csatlakozás megkérdőjelezhetetlen előnyöket jelentett a V4-ek tagállamainak. A Visegrádi Négyek nem egy, az EU-val versengő integrációs együttműködés, hanem magának az integrációnak a szerves részét képezi és egyidejűleg a hatékonyabb regionális érdekérvényesítést erősíti fel és gazdagítja a jövőben is az EU keretei közötti együttműködést.²⁴ A Visegrádi Négyek együttműködése példaként kell, hogy álljon a különböző politikai és ideológiai háttérrel rendelkező államoknak is, hiszen ilyen régre visszanyúló gyümölcsöző és hatékony együttműködés, mint a visegrádi csoport, még egy nem ismert.

Minden kezdeti, valamint időközben felmerült nehézség ellenére a Visegrádi Négyek bebizonyították, hogy együttműködésük valódi potenciált rejt és bebizonyosodott, hogy jelentős igény van a formáció organikus fejlődésére. Mind a miniszterelnökök, mind a külügyminiszterek és diplomaták találkozói bizonyosságot adtak/adnak az intenzívebb közös munka fontosságáról. Szinte lehetetlenség felsorolni a V4 égisze alatt kezdeményezett és/vagy lezajlott minden egyes találkozót és közös projektet, azonban a főbb prioritások, politikai és egyéb célok az éves V4 elnökségi programokban, valamint a végrehajtási dokumentumokban átlátható és jól dokumentált formában érhetőek el.²⁵

A 2004-es uniós csatlakozást követően a V4-ek együttműködésüket az EU-napirenden lévő politikai kérdéseinek irányába toltá, így erősen átpolitizálttá vált. „*A Visegrádi Csoportnak közös érdekekre van szüksége a konkrét területeken ahhoz, hogy együtt tudjon cselekedni, hiszen kizárólag konkrét politikai érdekek tarthatják egyben az érintett országokat.*”²⁶ Az EU jövőjének alakításában tehát a Visegrádi Négyek a kulcskérdések tekintetében akár el is távolodhatnak egymással fellázítva ezzel a regionális szolidaritást és az EU-szintű konzultációs platformot. A tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a kompromisszumkeresés jobb eredményeket hoz mindamelllett, hogy az

²⁴ STRÁŽAY, 2019. 141. oldal

²⁵ LÁZÁR, 2019. 182. oldal

²⁶ JÓZWIAK, 2019. 162. oldal

országoknak törekedniük kell más uniós tagállamok támogatásának elnyerésére is, hogy a közös érdekek mentén szélesebb körű koalíciók kialakítására is sort keríthessenek. A négyes együttműködés valóban komolyan veszi az „egység a sokféleségben” alapelvet és hisz abban, hogy Európa valódi ereje a sokszínűségében rejlik. Nyitott hozzáállással Európa-párti, realiztikus és komparatív narratívát képviselnek. Meg kell jegyezni, hogy a Visegrádi együttműködés nem az egységes vélemény abszolutizált megnyilvánulása, hiszen a Triász államok álláspontja, ahogy a csoport tagállamai is külön és sajátos politikát képviselnek, amelyben elsősorban saját érdekeiket követik. Sikerük azonban ebből is látszik, hogy a rugalmasságban keresendő. A tagországok közti véleménykülönbségek alapításuk óta a V4-ek tipikus jelensége, ugyanakkor ez nem tekinthető anomáliának. A több éve működőképes mini csúcstalálkozók segítenek a közös álláspont megtalálásában például a migrációs válság idején, vagy a Schengeni rendszerben való belépéskor, megkönnyítik a V4 államok számára a közös érdekek más tagokra való kiterjesztésében és a közös érdekek által meghatározott komplett egységet hoz létre például a közlekedés, energiapolitika vagy környezetpolitika területén²⁷. Mivel a Visegrádi Négyekre nem jellemzőek a szervezeti megkötések, így az esetleges vitapontok is kevésbé tudják hátráltatni az együttműködés egészét. Elmondható, hogy a Visegrádi Négyek egyik legfontosabb közös érdeke, hogy az unión belül egyenrangú felekként lépjenek fel a régi tagállamokkal és mivel az államok kölcsönösen tisztelik egymást, még akkor is, ha az országok különböző területeken versengenek, arra nem volt példa, hogy egy közös álláspont megszületésének érdekében egymásra nyomást gyakoroltak volna.²⁸ Ebből is látszik, hogy az együttműködés legnagyobb ereje a rugalmasságban, valamint az „egység a sokszínűségben” alapelvben rejlik. A visegrádi identitás sértetlen és más politikai együttműködés előtt jó gyakorlatként állhat sikerességével.²⁹

III. A VISEGRÁDI NÉGYEK HANGJA ÉS CÉLKITŰZÉSEIK

A Visegrádi Négyek a koronavírus világjárvány kitörésének kezdetétől gyorsabban és hatékonyabban reagáltak, mint nyugati szomszédaik, azonban

²⁷ BAUEROVÁ, 2018. 133-134. oldal

²⁸ SCHMITT – STEINER-ISKY, 2019. 170. oldal

²⁹ A Visegrádi Négyek az Európai Unióhoz történő csatlakozásáról, valamint első éveik értékeléséről bővebben lásd: Grüber-Törő, 2010.

a járvány így is komoly erőpróba elé állította az együttműködő államokat, így a jövőben is a V4-eknek mélyebben kell egyesíteniük erejüket, hogy a megszokotthoz való visszatérés feltételeit minél hamarabb megteremthessék. A legfrissebb adatokból kitűnik, hogy a négy ország GDP csökkenése jelentős és bár az Eurostat júniusi jelentése szerint az előrejelzésekhez képest a csökkenés mérséklődött, a folyamat még korántsem ért véget³⁰. A Visegrádi Négyek hasonló működésű gazdasága miatt a járványra adott válaszukban is számos egyezőség mutatkozik meg. A COVID-19 pandémia kitörése miatt a legtöbb iparágban úgy, mint az egészségügy, ellátási lánc, munkaerő, értékesítés és marketing, az államoknak szembesülniük kellett számos rövid távú kihívással, amelyeknek mérséklése a politikai döntéshozók elsődleges prioritási területe. Az eddigi adatok alapján a sikeresnek mondható reakciók még mindig nem jelentenek garanciát egy ígéretes jövő eléréséhez és akár maradandó következményekkel is járhatnak a szokások, preferenciák és technológiák változásaiban.

Az egymást évenként (júliustól-júniusig) váltó elnökségek mintegy intézményes keretet biztosítanak egyrésztől mindegyik tagállam saját nemzeti prioritásai szerinti igényeknek megfelelően a V4/V4+ keretrendszerben elérendő céloknak az adott elnökségi évre vonatkozóan, másrésztől segítik a naprakész célok kitűzést és elérését. Nem felejtendő ugyanakkor az sem, hogy az éppen soros elnökséget betöltő állam az őt megelőző elnökség eredményeit, célkitűzésit és a még futó projektjeit figyelembe véve alakíthatja ki saját elképzelésit ezzel egy fenntartható együttműködési keretrendszer eredményezve függetlenül a soros elnökség ambíciószintjétől és erőforrásaitól.

Magyarország 2021. július 1-jén vette át Lengyelországtól a Visegrádi Együttműködés soros elnökségét³¹ és az idén 30. évfordulóját ünneplő közép-európai regionális kooperáció elindul a gazdaság újraindításának útján. Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia négyese európai uniós és NATO-tagállamokként mondhatjuk, hogy az Európai Unió legdinamikusabban fejlődő térsége és viszonylag magas gazdasági növekedéssel és extenzív beruházásokkal büszkélkedhet. Magyarország a

³⁰ KOVÁCS – ZSIGMOND, 2020. 299. oldal

³¹ Több multilaterális és regionális együttműködéshez hasonlóan a V4-ek is tagállami szinten rotációs alapon váltják egymást az elnökségi pozíció betöltésében. Magyarország immár hatodik alkalommal, legutóbb 2017 júliusa és 2018 augusztusa között töltötte be a V4-kooperáció elnöki pozícióját.

soros elnökségi feladatoként tűzte ki a világjárványt követően a regionális együttműködés további erősítésén és előmozdításán túl, Európa biztonságának és stabilitásának a pandémiát követő gazdasági és társadalmi felzárkózását és újraindítását, valamint közös európai megoldások keresését. A magyar elnökség az alábbi prioritási területeket³² határozta meg az elkövetkezendő egy év kiemelt feladataiként:

1. stabilitás – EU koordináció és Európa jövője, az EU többéves pénzügyi kerete, Next Generation EU és kohézió, biztonság és stabilitás
2. gazdasági és társadalmi újraindítás
3. partnerség – parlamenti dimenzió, európai és V4+ együttműködés, globális V4+ együttműködés

Az elmúlt évek sikeres példáira alapozva a soros elnökséget betöltő Magyarország igyekezett olyan prioritási területeket összeválogatni, amelyek a jelen helyzetre választ adóan a megváltozott helyzetben a visegrádi országokat a változások nyertesei közé sorolhassa. A felsoroltakon túl kiemelt figyelmet szentel a magyar elnökség a migráció, a Schengeni határok védelmének, a válság és a pandémia kezelésének, a belpolitikának és kiberbiztonságnak, valamint nem utolsósorban a védelempolitika és egyes részterületeinek is. A gazdasági és társadalmi újraindítás prioritási terület többek között magában foglalja a gazdasági és pénzügyi együttműködést, az energia és klímapolitikát, az úrkutatási együttműködést, a start-up-ok támogatását, a fenntarthatóságot, környezetvédelmet. Mindemelett a Nemzetközi Visegrádi Alappal, kultúrával, demográfiával, oktatással kapcsolatban is megfogalmaztak célokat és kiemelt szerepet kapott a Nyugat-Balkán és a keleti partnerség tagállamai, valamint a V4 országok diplomatái között fennálló kapcsolatrendszer továbbfejlesztése is.

Látható, hogy az elmúlt időszakok sikerei mellett továbbra is számos kihívás áll még a Visegrádi országok előtt, de el kell ismerni, hogy egyenrangú partnerként képesek fellépni bármely uniós tagállammal szemben. Átgondolandó feladatként merült fel, hogy a Visegrádi Négyek a kapcsolatok mélyítésére vagy új partnerek bevonására törekedjenek-e, ugyanakkor az látszik, hogy ebben a felállásban a V4 egyelőre jól működik. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően, valamint az együttműködés újjászületése után elmondható, hogy a Visegrádi Négyeket az aktuálisan felmerülő kihívások teszik élettel telivé és aktívan működő

³²

sikeres szervezetté, vagyis az újabban felmerülő problémák esetén az együttműködés is organikus módon fog azokra reagálni.³³

A tanulmányban érintőlegesen említve lett, hogy a négy ország különböző területeken verseng egymással még akkor is, hogyha kölcsönösen tisztelik egymást, azonban ezeknek a konfliktusoknak a megoldását még az együttműködés sikerei sem oldják fel automatikusan. Tagadhatatlan továbbá az is, hogy komoly külső kísérletek is vannak arra nézve, hogy a Visegrádi Négyek egységét megbontsák és felszámolják – például véve Emmanuel Macron³⁴ francia elnök Magyarország és Lengyelország európai értékek aláásásával való megvádolására, amellyel egyértelmű kísérletet tett Szlovákia és esetleg Csehország V4-ből való leválasztására. A V4 országok az Európai Unión belül a legnagyobb gazdasági növekedést elérő térséghez tartoznak, amelynek jelentősége folyamatosan exponenciálisan növekszik. Megfigyelhető ugyanakkor az is, hogy az átalakuló Európai Unióban az erőközpontok egyre inkább keletre tolódnak, ami egyben nagy lehetőségeket is tartogat a jövőben is a régió számára.³⁵

KONKLÚZIÓ

Összegezve a tanulmányban ismertetett tényeket megállapítható, hogy a V4-ek akkor tudják leghatékonyabban befolyásolni a politikát, hogyha ismertetik elképzeléseiket és meg tudják győzni a legnagyobb tagállamokat, hogy nem csupán regionális érdekek elérését kívánják, hanem messze tekintő célok elérése felé igyekeznek mozdulni. A visegrádi országoknak közös érdekekre van szüksége ahhoz, hogy hatékonyan tudjanak cselekedni és továbbra is hasznos uniós szintű konzultációs platformként maradjanak fenn.

Közép-európai identitás átfogó kvintesszenciáról beszélünk, hogyha a Visegrádi Négyeket említjük és az együttműködés megszületését akár sorsszerűnek is tarthatjuk. Ahogyan a rövid történeti áttekintésből is látszik a közös régiós történelmi sors rugalmas és hatékony együttműködés felé

³³ PERÉNYI, REMETE, 2018. 48. oldal

³⁴ Emmanuel Macron lehet az ék a Visegrádi Négyek kettéválásának folyamatában, mivel 2017-től mind a szlovák miniszterelnök, mind a cseh kormányfő kijelentette, hogy politikájuknak lényege, hogy Németország és Franciaország mellett az Európai Unió magjához kívánnak tartozni.

³⁵ PERÉNYI, REMETE, 2018. 49. oldal

irányította a négy országot és előmozdította a kölcsönös bizalom, a regionális érdekek és közös identitás elősegítését.

Három évtizeddel a Visegrádi Együttműködés elindítását követően és a kitűzött stratégiai célok elérése után a V4-ek jelenleg is egy sokrétű, több területen és formátumban megvalósuló tevékenységek sorát foglalja magába.³⁶ A kezdeti nehézségek ellenére is az együttműködés bebizonyította, hogy valódi potenciál rejtőzik benne és az önkéntes alapon szerveződő, informális, de állandó és sokszintű kooperációra jövőbeli fókuszpontként is szükséges tekinteni.

Bár az elmúlt 30 év távlatában rengeteg belső és külső befolyás alakította a Visegrádiak együttműködését, mégis azt a következtetés vonhatjuk le, hogy a status quót európai szinten megváltoztatni képes tényezővé vált és az újabb és újabb lendület folyamatosan lehetőséget ad Európa jövőjének aktív formálójává tenni a Visegrádi Négyek csoportosulását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARTNER ANNAMÁRIA (2009): Új regionalizmus, mint válság-menedzselő stratégia? Letöltés helye: http://real.mtak.hu/116788/1/EPA02251_Ter_es_tarsadalom2550.pdf (Letöltve: 2021. november 1.)
- BALLAI VINCE (2009): Lassan enged a meg nem értett zseni. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20091018-vaclav-klaus-cseh-allamfo-portreja.html> (Letöltve: 2021. november 1.)
- BAUEROVÁ, HELENA: The V4 and European Integration. In: CABADA, Ladislav – Waisová, Šárka (szerk.): Politics in Central Europe. The Journal of the Central European Political Science Association. De Gruyter Poland, 2018. 121-139. oldal
- BOZÓKY TAMÁS – GRÓSZ ANDRÁS – LESTI ÁRPÁD – PALKÓ KATALIN (szerk.): Gesztusok nélkül. Antall József emlékezete a Modell és valóság előadás-sorozat tükrében 2009-2015. Collegium Pannonicum Alapítvány, Budapest. 2016. 281-282. oldal
- CSIKI TAMÁS (2010): Visszatekintés a Nyugat-európai Unióra. Nemzet és Biztonság. Letöltés helye: http://real.mtak.hu/120643/1/csiki_tamas-visszatekintes_a_nyugat_europai_uniora.pdf (Letöltve: 2021.11.15.)

³⁶ LÁZÁR, 2019. 176. oldal

- GALLAI SÁNDOR (2018): The Political Importance of the Visegrad Cooperation. In: Marsai, Viktor (szerk.): Limen, Migrációkutató Intézet, 2018. Letöltés helye: https://www.researchgate.net/profile/Sandor-Gallai/publication/338819267_Sandor_Gallai_The_Political_Importance_of_the_Visegrad_Cooperation/links/5e2bfb62299bf152167b49d7/Sandor-Gallai-The-Political-Importance-of-the-Visegrad-Cooperation.pdf (Letöltés ideje: 2021. november 1.)
- JÓZWIAK, VERONIKA (2019): A V4-ek hangja az Európai Unióban. In.: Stepper, Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés. Antall József Tudásközpont, Budapest. 152-164. oldal
- JUHÁSZ KRISZTINA: A Visegrádi csoport migrációs és menekültügyi politikája. In: PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest. 2018/2. 24-49 oldal
- KISS ÉVA (szerk.): A Visegrádi Csoport együttműködése (oktatási jegyzet). II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár. 2020.
- KOVÁCS ÁDÁM – ZSIGMOND TIBOR: Economic effects of Covid-19 on the V4 countries. In: Jitka Langhamrová, Jana Vrabcová (szerk.): RELIK 2020: Reproduction of human capital - mutual links and connections: conference proceedings: Reproduction of human capital - mutual links and connections: conference proceedings. Prague University of Economics and Business, Prága. 2020. 288-302. oldal
- LÁZÁR ANDRÁS MÁTÉ (2019): Visegrád a gyakorlatban – mechanizmusok, eredmények és a külső politikai környezet. In.: Stepper, Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés. Antall József Tudásközpont, Budapest. 175-196. oldal
- GRÚBER KÁROLY – TÖRŐ CSABA (2010): A Visegrádi Négyek (V4) Európai Unión belüli együttműködésének szempontjai és eddigi tapasztalatai, Külügyi Szemle. Letöltés helye: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2010_02_A_Visegredi_Neegyek_V4_E.pdf (Letöltve: 2021.11.15.)
- MÁRKY ZOLTÁN (2018): Egyedi-e a V4? Regionális együttműködési minták az EU-ban. In.: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. 52-80. o.
- MÁTÉ ANNA (2019): Mi fán teremnek a Visegrádi országok? – Az együttműködés országai az alapvető gazdasági mutatók tükrében, Külügyi Műhely, 2019/1. szám. DOI azonosító: <https://doi.org/10.36817/km.2019.1.8>

- MARTONYI JÁNOS (2017): A közép-európai együttműködés szerepe az európai integrációban. In.: Szekeres, Ildikó (szerk.): (Közép-európai) érdekérvényesítés az Európai Unióban. A Visegrádi Együttműködés 25 éve. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézete és a Europe Direct Szeged iroda szervezete
- OSCE (dátum nélkül). Letöltés helye: <https://www.osce.org/history> (Letöltve: 2021.11.15.)
- PERÉNYI ZSIGMOND – REMETE BALÁZS (2018): V4 – Visegrád az EU-n belül. In.: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. 34-51. o.
- PRESIDENCY PROGRAMME. Letöltés helye: <https://v4.mfa.gov.hu/page/presidency-programme> (Letöltve: 2021. október 13.)
- SÁRINGER JÁNOS (2018): Visegrád újjászületése az államszocializmus után (1991-2004). In.: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. 21-30. o.
- SCHMITT PÁL PÉTER – STEINER-ISKY ANNAMÁRIA (2019): A Visegrádi Csoport politikaalkotása EU-ügyekben. In.: Stepper, Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés. Antall József Tudásközpont, Budapest. 165-175. oldal
- SŐREG KRISZTINA (2019): Növekedési lassulások és a függő piacgazdaságok elmélete a Kelet-Közép-Európa esetében – Magyarország gazdasági növekedése a Visegrádi Csoport fejlődési útja fényében, Külügyi Műhely, 2019/1. szám. DOI azonosító: <https://doi.org/10.36817/km.2019.1.2>
- STRÁŽAY, TOMÁŠ (2019): Globális kihívások – regionális válaszok? Megjegyzések a Visegrádi csoport globális fellépési képességéhez. In.: Békés, Márton (szerk.): Európa jövője V4 – egység és erő. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest. 133-141. oldal
- TAKÁCS, GERGELY (2006): A Visegrádi Négyek és az európai integráció. In.: GLIED, Viktor – TARRÓSY, István (szerk.): Globális biztonsági kihívások, NATO szerepvállalások és Középe-Európa. Publikon Kiadó, Pécs. 2006. 139-157. oldal

Harminc éve a közös úton – a Visegrádi Négyek együttműködésének politikai fejlődési íve a kezdetektől napjainkig

- TAKÁCS SZABOLCS (2019): Európa jövője és a Visegrádi csoport helyzete. In.: Stepper, Péter (szerk.): Közép-Európa és a Visegrádi Együttműködés. Antall József Tudásközpont, Budapest. 137-151. oldal
- THURÓCZY JÁNOS (1980): *A magyarok krónikája*. Budapest: Európa Könyvkiadó
- TORDA ENDRÉNÉ (szerk.): Magyar Külpolitikai Évkönyv 1999. Külügyminisztérium Kiadása, Budapest. 1999. 239. oldal
- TULOK PÉTER (2018): *A Visegrádi Együttműködés eredete, a hármas királytalálkozó jelentősége a középkorban*. In.: Balaskó, Angéla (szerk.): A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. 5-19. o.
- VISEGRÁDI NYILATKOZAT (1991). VisegradGroup.eu. Letöltés helye: <https://www.visegradgroup.eu/tortenelem> (Letöltve: 2021.11.15.)